

УДК 929:908 (477.74) Бачинський

*Микола Михайлуца,
Анатолій Мисечко (м. Одеса)*

АНАТОЛІЙ ДІОМИДОВИЧ БАЧИНСЬКИЙ (1933-1995): КРАЄЗНАВЕЦЬ, АРХЕО- ГРАФ, УЧИТЕЛЬ І ПРОСТО ОДЕСИТ

Стаття присвячена основним віхам життя та діяльності відомого одеського історика, краєзнавця та археографа Бачинського Анатолія Діомидовича (1933-1995). Подано короткий огляд його наукових напрямків та краєзнавчих уподобань.

Ключові слова: Анатолій Бачинський, краєзнавчі дослідження, Одещина, народна колонізація, Задунайська січ, Придунайський край.

У серці кожного одеського історика, випускника Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова (й не тільки!) ім'я Анатолія Діомидовича Бачинського викликає таке бितтя, що його відлуння чути у далекому студентському минулому, у спогадах про щасливі

й, нажаль, перегорнуті сторінки безтурботної студентської молодості!

І все через визначну роль цієї, поза всяким сумнівом, славетної постаті Вченого і Учителя. Перш за все, через те, що ця людина своєю історією життя і традицією історіописання виплекала науковий дух багатьох, хто з ним хоча би мить спілкувався...

Він був і залишається одним із найвідоміших істориків Півдня України і перед усім Одещини. Його історичні праці вирізняє глибокий науковий підхід, який базується на ґрунтовній джерельній основі. Особливістю наукових студій А.Д.Бачинського виділяється краєзнавчий характер, що його, власне й характеризує як одного з провідних дослідників Одеського краю (а ще Придунайського краю, а ще Буджакського краю...).

Одесит... Вільнолюбний дух козацького причорноморського степу й морського легковію був закладений в А. Д. Бачинському з дитинства. Народився він 21 травня 1933 р. у Одесі. Виховувався у родині лікарів. Шкільні роки промайнули вмить і після закінчення 105-ї школи, яка й до тепер знаходиться на вул. Пастера, неподалік від Українського драматичного театру ім. В. Василька, А. Бачинський вступив до історичного факультету Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. Час "потеплілих" прикінцевих 1950-х сприяв становленню студента-історика, якому поталанило на своєму шляху зустріти вчителів, продовжувачів традицій одеської школи краєзнавців, що була започаткована ще у ХІХ столітті. Науковим керівником і наставником молодого й зацікавленого минувшиною студента став один з вихованців академіка М.Є.Слабченка – Самсон Михайлович Ковбасюк, який, досліджуючи історію воєнних поселень на Півдні України у першій половині ХІХ ст., "з одного боку, продовжував започатковані В. Б. Антоновичем традиції соціальної історії", а з іншого – "заклав суто радянську, ідеологічно безпрограшну проблематику – з історії Червоної гвардії на Одещині"¹. Активізуючи роботу Ради наукового студентського товариства в держуніверситеті, молодий історик і член історичного гуртка Анатолій Бачинський одразу й назавжди визначив свої наукові уподобання у напрямку краєзнавчої тематики, яким він не зраджував до останньої миті свого життя. Одна з перших його публікацій у збірці

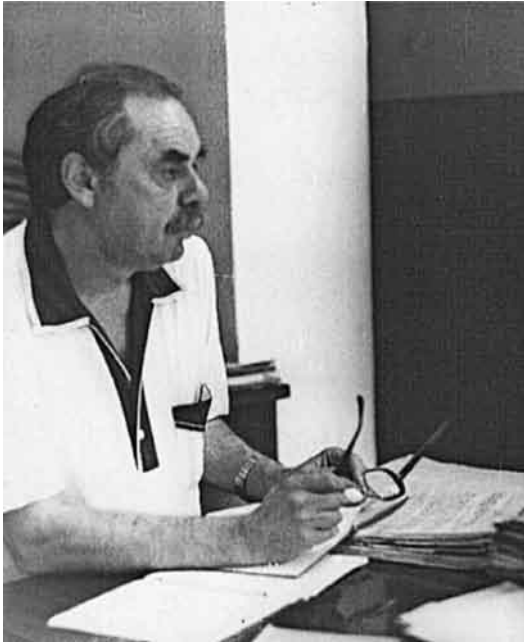
На фото: Станіслав Кульчицький і Анатолій Бачинський в оточенні співробітників Державного архіву Одеської області. 1958 рік.

студентських наукових робіт (датована 1956 роком) була присвячена зв'язкам запорозьких і донських козаків у спільній боротьбі з турецько-татарською агресією у першій половині XVII ст. Проблеми краєзнавства у вирі його відродження настільки розтривожували історика, що наступного року А. Д. Бачинський зі своїми однодумцями у обласній газеті «Чорноморська комуна» опублікував статтю «Добре знати рідний край. (Проблеми краєзнавства)». З часом він став активним і постійним автором цієї україномовної газети. Лише за десять років (1956-1966 рр.) А. Бачинським, час від часу у співавторстві зі своїм другом і однодумцем, у майбутньому відомим українським істориком С. В. Кульчицьким було публіковано 38 статей².

У цей час молодий дослідник відкривав для себе й для читачів різноманітних видань («Радянське літературознавство», «Исторический архив», «Чорноморська комуна», «Комсомольське плем'я», «Знамя коммунізму» та ін.) маловідомі й незнані історичні теми та історичні персоналії. До поля зору історика увійшли нариси про діяльність болгарських

революціонерів в Одесі XIX ст. (С. Джорова, А. Христева, Г. Раковського), про бойові дії фрегату «Тигр» під час оборони міста у 1854 р., про паризьких комунарів в Одесі, про зв'язки соратника І. Франка М. Павлика з півднем України, про історію розповсюдження творів Т. Шевченка на Півдні Росії, про Татарбунарське повстання та багато інших цікавих тем.

Пристрасть до знань і евристичне палке бажання доторкнутися до автентичної історії занурили А. Д. Бачинського у 1957 р. в археологічну роботу, якою він займався упродовж двох років, будучи науковим співробітником Одеського державного археологічного музею. З під його пера вийшло чимало статей, які популяризували прадавню історію Одещини на сторінках як місцевих, так і центральних наукових видань. Археології, історик присвятив кілька своїх розвідок і час від часу звертався до неї й пізніше, коли працював над іншими краєзнавчими проблемами. Разом із відомим одеським археологом А. Г. Загинайло ним було написано статтю про скарб срібних російських монет кінця XVIII – першої половини XIX ст. знайдений у м. Кілії та авторсь-

ку розвідку про історію та діяльність Одеського археологічного інституту (1921-1922 рр.)³.

Від 1958 року А. Д. Бачинський починає працювати у Державному архіві Одеської області, спочатку старшим науковим співробітником, а впродовж 1959-1963 років завідувачем відділу науково-довідникової літератури цієї ж установи.

Тут, у стінах архівосховища, Анатолій Діомидович поринув у вир, підвладний лише і виключно “служителям” Клію, до яких він насправді правомірно себе й зараховував. Історик здійснив велетенський доробок археографічних праць, збірок документів та матеріалів, надрукував десятки статей тощо. Науковець добре знав основні фонди не тільки південних архівів, а й провідних архівів СРСР, в яких зберігалися джерела про історію Одеси і Одещини. Завдячуючи копіткій роботі з “началами” А. Д. Бачинський створив солідний археографічний пласт, який дозволив вченому у співавторстві з колегами презентувати науковому світові низку збірок документів та матеріалів. Великий внесок археографа й у виявлення документів для академічних видань НАН Української РСР⁴. Загалом за участі в упорядкуванні і редактуванні А. Д. Бачинського вийшло в світ 35 археографічних видань та 11 збірок документів і матеріалів⁵.

Вочевидь бажання передати накопичений

досвід і знання молодим історикам, спонукало А. Д. Бачинського до викладацької роботи. 1963 року він перейшов на кафедру історії України Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. Тут, ще зі студентських років, виношуючи ідею досліджувати козацьку історію, Анатолій Діомидович посвятив їй все своє подальше життя. 1969 року А. Д. Бачинський захистив кандидатську дисертацію, присвячену колонізації Придунайських земель у XVIII – початку XIX століття⁶, в якій стрижневою виступала тематика козацтва. Доречно згадати, що у цьому році виповнюється 55 років від часу виходу у світ першої наукової статті вченого (про неї згадувалося на початку), присвяченої дослідженню козацтва як історичному феномену. На початку 1990-х, вже у зрілому науковому віці, ставши професором, Анатолій Діомидович у приватній розмові сказав: “Друже, я нарешті повернувся до наукової мрії своєї молодості...”. За нашими підрахунками цій тематиці він присвятив книгу “Січ Задунайська: Історико-документальні нариси”⁷ і біля сотні наукових та науково-популярних статей.

Серед досліджуваних вченим упродовж десятиліть краєзнавчих проблем виділяється й поліетнічна складова Південно-Бессарабського краю, а саме історія колонізації Придунав’я не тільки українцями, а й росіянами (некрасівцями), болгарами, арнаутами, молдаванами, татарами. Болгарістиці, історії болгарської колонізації придунайських степів, культурній спадщині та історичним зв’язкам сусідніх народів А. Д. Бачинський присвятив понад трьох десятків статей, з яких значну кількість надруковано у Болгарії. У цій тематиці історик іноді співпрацював зі своїми друзями М. Д. Диханом і К. С. Стояновим. Об’єктом його досліджень обиралися події не лише XVIII-XIX ст., а також і спільна боротьба проти фашистських загарбників під час Другої світової війни та у повоєнні роки⁸. Болгарська держава заслужено нагородила вченого національним орденом “Кирил і Мефодій” II ступеня.

У 70-80-ті роки, водночас із викладацькою і науково-методичною роботою на кафедрі, А. Д. Бачинський здійснював копітку підготовчу й редакційну роботу над 26 томним виданням “Історії міст і сіл УРСР. Одеська область” (російською і українською мовами). Краєзнавець написав значне число нарисів про міста і села Одещини⁹, за що поміж інших

науковців і краєзнавців був відзначений Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР.

Складним життєвим кроком А. Д. Бачинського був перехід на посаду старшого науково-співробітника, що передбачало підготовку докторської дисертації, тема якої, виходячи з реалій та ідеології часу, була присвячена соціалістичному будівництву в Придунайських землях Української РСР. Упродовж 1981-1991 рр. вчений працював на кафедрі історії України, історіографії та джерелознавства; після перейменування, до кінця життя – професором кафедри історії України. Поклавши на свої плечі неймовірну ношу науково-організаційної і науково-редакційної роботи як на факультеті, так і за його межами, Анатолій Діомидович зробив свій вибір на користь широкої за спектром краєзнавчої проблематики і поступово віддалився від надто кон'юнктурної теми докторської дисертації.

Останнє десятиріччя життя вченого було вельми насиченим: він виконував значний пласт роботи будучи заступником декана історичного факультету з наукової діяльності (1982-1983), був членом Бюро наукової Ради АН України з проблем історичної науки (секція – давньої і нової історії України, член Археографічної комісії АН України (1987), член редакційно-видавничої ради республіканського видавництва “Маяк”(1989), член колегії Всеукраїнського товариства краєзнавців (з 1990 р.), голова Одеського товариства краєзнавців – обласної організації Всеукраїнського товариства краєзнавців (з 1992 р.), член координаційної ради Одеського відділення Міжнародного фонду “Відродження” (1992), правління Одеської обласної організації Українського фонду культури, організаційної ради музею “Степова Україна” (1992).

А.Д.Бачинський був відповідальним редактором шести випусків збірок матеріалів “Історичне краєзнавство Одещини”, які вийшли друком упродовж 1993-1995 рр. За вагомий внесок у розвиток краєзнавчого руху і

національної історико-культурної спадщини улітку 1993 р. (до 60-річчя історика) Указом Президента України А.Д.Бачинському було присвоєно почесне звання “Заслужений працівник культури України”.

Професор Бачинський А.Д. був не лише проникливим і ґрунтовним дослідником рідного краю. Його цікаві й змістовні лекції з краєзнавства почастило слухати не тільки студентам університету, а й вчителям історії з усієї області. Особливо залюбки відвідували його лекції слухачі “Народного університету”, утвореного у перші роки незалежності України міським товариством “Південна громада”. Вченому, як активному членові обласного товариства “Знання”, часто доводилося виступати на різні краєзнавчі теми перед населенням сіл і містечок Одеської області. Знання, свідчення та думки простих людей, живе спілкування з сотнями безпосередніх творців історії, згодом спрямовувались А. Д. Бачинським на реалізацію його наукових задумів і проєктів.

Феєрія думок, що втілювалися у тематичній райдузі наукових та науково-популярних досліджень, діапазон якої сягав від сивої давнини до проблематики становлення молодшої незалежної України початку 1990-х років знайшла своє витворення у понад 450 наукових і науково-популярних працях одеського Історика.

Окрилений скромною причетністю до історіописання незалежної України, переживаючи серцем всю ту складну й трагічну історію НАРОДУ, яку, за словами В. Винниченка, “читати треба з бром” Анатолій Діомидович Бачинський мріяв і планував. Проте його страждале серце не витримало. Пройшовши “довгу дорогу зусиль, здобувши ім'я” (за І.Вільде), 8 квітня 1995 р. Анатолій Діомидович Бачинський помер в Одесі.

Наукова спадщина, його студії залишаються актуальними й суспільно необхідними, викликають і надалі викликатимуть зацікавлення багатьох іменитих вчених та молодих дослідників-краєзнавців.

Джерела та література

1. Хмарський В. М. Самсон Ковбасюк (1903-1985): науковий та науково-організаційний внесок у розвиток україністики в Одесі // Південь України: етноісторичний, мов-

ний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць II міжнар. наук.-практ. конф., 10—11 квіт. 2009 р. / відп. ред. М.І.Михайлуца; Одес. нац. мор. ун-т. —

- Одеса : ВМВ, 2009. — С. 376.
2. Підраховано за бібліографічним (хронологічним) показником праць. Див.: Анатолій Діомидович Бачинський. До 75-річчя з дня народження (біографічні матеріали) / Упорядники: Бачинська О.А., Левченко Г.С., Новікова Л.В., Хмарський В.М. — Одеса: Сміл, 2008. - С. 22-68.
 3. *Бачинский А.Д.* Одесский Археологический институт (1921-1922 гг.) // Тез. докл. VI объед. науч. сессии, посв. итогам полевых археологических исслед. 1964 г., 24-28 марта 1965 г., - Одесса, 1965. - С.48-49; Бачинський А.Д. (під псевд. С.Анатольєв), Загинайло А.Г. Скарб розповідає // Комсомольська іскра. - 1967. - 1 лют.; Бачинський А.Д., Добролюбский А.О. Конец Буджакской орды (По монетным находкам в погребальном обряде могильника у с. Бурсучань) // Нумизматич. исслед. по ист. Юго-Вост. Европы. - Кишинев, 1990. - С. 208-222.
 4. Отмена крепостного права на Украине: Сб. документов и материалов. - К.: Изд-во АН УССР. - 1961. - 548 с. (в соавт.); Рабочее движение на Дону в 60-90-х годах XIX в. // Наш край, XVIII - нач. XX в.: Документы по истории Донской обл. [Т.1]. - Ростов-на-Д., 1963. - С. 227-250 (в соавт.); Борьба трудящихся украинских Придунайских земель за социальное и национальное освобождение: Сб. документов и материалов. - Одесса: Маяк, 1967. - 328 с. (в соавт.); Советский Придунайский край (1940-1945 гг.): Документы и материалы. - Одесса: Маяк, 1968. - 407 с. (в соавт.); Одесская область в Великой Отечественной войне: 1941-1945 гг.: Документы и материалы / Редкол.: И.И.Зотов (отв.ред.) и др. - Одесса: Маяк, 1970. - 388 с. (у соавт.); Советское дунайское пароходство (1944-1969 гг.): Документы и материалы. Одесса: Маяк, 1970. - 223 с. (в соавт.); В братской семье: Документы и материалы о борьбе трудящихся украинских придунайских земель за восстановление и дальнейшее развитие народного хозяйства (1946-1953 гг.). - Одесса: Маяк, 1972. - 247 с. (в соавт.) та ін.
 5. *Хмарський В. М.* Анатолій Діомидович Бачинський: нарис наукової і громадської діяльності // Бачинський Анатолій Діомидович / Одес. держ. ун-т ім. І.І.Мечникова Наук. бібліотека; Упоряд. Л.В.Новікова; Ред. С.М.Кириченко. - Одеса, 1994. - С. 10.
 6. *Бачинский А.Д.* Народная колонизация Придунайских степей в XVIII - начале XIX вв.: Дис. ... канд. ист. наук / Одес. гос. ун-т. - Одесса, 1969. - 378 с.
 7. *Бачинський А.Д.* Січ Задунайська, 1775-1828 рр.: Історико-документальний нарис. - Одеса: Гермес, 1994. - 124 с.
 8. *Бачинский А.Д.* Българи в Отвъдунавската сеч // Векове. - София, 1974. - № 2-3. - С. 28-34; Его же. Участие болгарских трудящихся украинских Придунайских земель в борьбе народов СССР против фашистских захватчиков в период Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. // Социални и революционни движения в България. [Ч.] 2. Работническо, комунистическо селско движение: Доклади Първи международен конгрес по българистика, София, 23 май - 3 юни 1981. - София, 1982. - С. 412-419; Его же. Командирът на полка: Владимир Иванович Райнов (1894-1919) // Българи-октомврийци. - София, 1987. - С. 27-32; Бачинский А.Д., Дыхан М.Д., Коновалов Ю.П. Истоки: Очерки исторических связей Одессы и Варны / Ред. Ю.П.Коновалов. - Одесса: Маяк, 1990. - 134 с.; Бачинский А.Д. Българь-казаци в Крайдунавската сеч // Роден край. - 1990. - 4 сент. (№8); Бачинський А.Д. Болгари - задунайські запорожці // Історичне краєзнавство Одещини: Зб. матеріалів. - Одеса, 1994. - Вип. 5: З історії та етнографії болгарського населення Одещина. - С. 4-7.
 9. История городов и сел Украинской ССР. В 26 т. [Т.] Одесская область. К.: Гл. ред. Укр. Сов. Энцикл., 1978. - 866 с. [с. Белгород-Днестровский (с. 244-266)], [с. Чевроноармейское Болградского р-на (с. 372-382)], [с. Старокозачье Белгород-Днестровского р-на (с. 268-277)].

Николай Михайлуца, Анатолий Мисечко (г. Одесса)

**Анатолий Диомидович Бачинский (1933-1995): Краевед, археограф,
учитель и просто Одессит**

Статья посвящена основным вехам жизни и деятельности известного одесского историка, краеведа и археографа Бачинского Анатолия Диомидовича (1933-1995). Подано краткий обзор его научных направлений и краеведческих интересов.

***Ключевые слова:** Анатолий Бачинский, краеведческие исследования, Одессина, народная колонизация, Задунайская сечь, Придунайский край.*

Mikola Michailutsa, Anatoly Misechko

**Anatoliy Diomidovich Bachinsky (1933-1995): Historian, archeographer, teacher
and real Odessit**

The article is devoted to the main landmarks of life and work of the famous Odessa historian, ethnographer and archeographer Anatoly Diomidovich Bachinsky (1933-1995). Filed a short review of its research directions and local history interests.

***Key words:** Anatoly Bachinsky, local history research, Odessa region, people's colonization, Transdanubia whip, Danube region.*

